

galicia

santuarios máxicos

XUNTA DE GALICIA

Contidos

06 | A viaxe dos tres desexos

Santuarios máxicos levantados no límite da terra co mar.

12 | Santuarios atlánticos

Santuarios que miran ao mar dende enclaves privilexiados.

18 | Santuarios literarios

Un percorrido pola beira norte da ría de Arousa, descubrindo lugares máxicos e literarios.

24 | O corazón da Galicia máxica

Unha viaxe mística a través de santuarios situados en belas paisaxes naturais.

30 | Milagres de auga... e aceite

A auga, doce ou salgada, é o fío condutor desta experiencia máxica.

36 | Cadaleitos, danzas e augas santas

Os santuarios desta ruta ocultan inquedantes e sorprendentes lendas.

42 | Santuarios e viñedos

Unha sobranceira paisaxe de montaña acompañaranos neste paseo polas terras máis altas de Galicia.

06

12

18

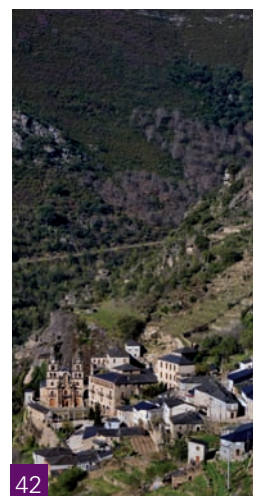
24

30

36

42

EDITA: Turgalicia. Estrada Santiago Noia Km. 3, 15896 Santiago
Tel.: 902 200 432 | Fax: 981 537 588 | cir.turgalicia@xunta.es
COORDINACIÓN: www.valoraconsultores.com
DESEÑO E MAQUETA: Versal Comunicación S.L.
FOTOGRAFÍA: Arquivo Turgalicia

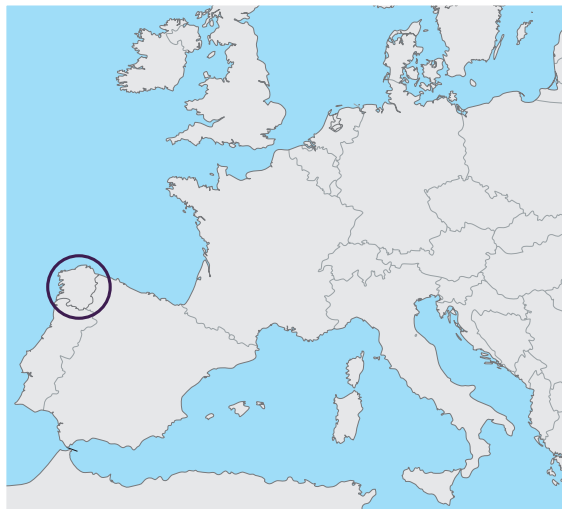
IMPRIME:
DEPÓSITO LEGAL:

GALICIA MÁXICA

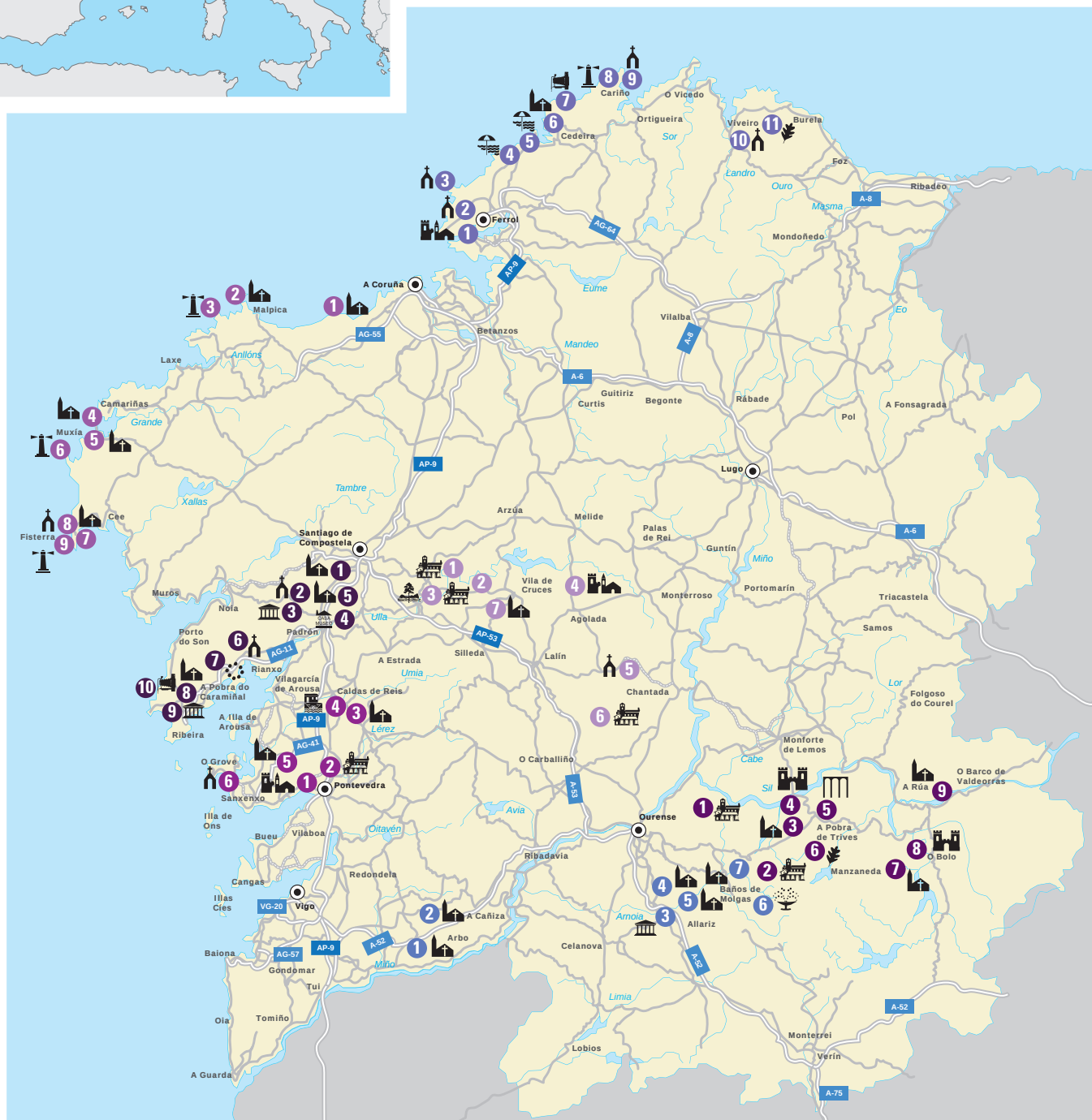
Imaxinade unha terra na que as augas das fontes son milagreiras, onde as mozas acoden ás ondas do mar para teren descendencia, onde as pedras teñen o poder de sandar, onde o sol nace e morre cada día no seu mar... Imaxinade unha terra na que, nas súas máis remotas orixes, os seus poboadores percibían algo máxico e especial, onde o perfume das plantas sandadoras e o incenso se mesturan nunha aura diferente. Se sodes quen de imaxinar todo isto, sodes quen de percorrer os Santuarios Máxicos de Galicia: templos situados en enclaves únicos, onde peculiares ritos relixiosos se mesturan coas máis antigas lendas pagás.

Achegádevos aos nosos templos e pedide 3 desexos na Ruta de Santo André de Teixido e noutros santuarios do Norte de Galicia, facede un percorrido polos lugares máis santos da Costa da Morte, percorrede as mesmas augas polas que o corpo do Apóstolo chegou a Galicia... Descubridre lugares verdadeiramente máxicos tanto pola súa privilexiada situación coma polos ritos que os envolve. É esta unha clara invitación a purificar a vosa alma, a afastarvos da vida cotiá e a somerxervos nun mundo de misterio, pero sobre todo de paz.

Santuarios máxicos

Gárdasme o segredo?

Autoestrada / Autovía	
Rede de alta capacidade	
Outras	

Experiencias propostas

A viaxe dos tres desexos

1	Barrio da Magdalena		Conxunto histórico
2	Ermida de Chamorro		Ermida
3	Ermida de Santa Comba		Ermida
4	Praia de Pantín		Praia
5	Praia de Vilarrube		Praia
6	Santuario de Santo André de Teixido		Santuario
7	Miradoiro Vixia Herbeira		Vista panorámica
8	Cabo Ortegal		Faro
9	Capela de San Xiao de Trebo		Ermida
10	Gruta de Lourdes		Gruta
11	Souto da Retorta		Espazo natural protexido

Santuarios atlánticos

1	Santuario de Nosa Señora dos Milagres de Caión		Santuario
2	Igrexa de Santo Hadrián do Mar		Igrexa
3	Faro de punta Nariga		Faro
4	Igrexa de San Xián de Moraime		Igrexa
5	Santuario de Virxe da Barca		Santuario
6	Cabo Touriñán		Faro
7	Igrexa de Santa María das Areas		Igrexa
8	Ermida de San Guillermo		Ermida
9	Cabo Fisterra		Faro

Santuarios literarios

1	Santuario da Escravitude		Santuario
2	Capela de Santiaguíño do Monte		Capela
3	Fundación Camilo José Cela, Marqués de Iria Flavia		Museo
4	Casa-Museo de Rosalía de Castro		Casa-Museo
5	Igrexa de Santiago		Igrexa
6	Capela da Virxe de Guadalupe		Capela
7	Castros de Neixón grande e pequeno		Cultura castrexa
8	Igrexa de Santiago da Pobra do Deán		Igrexa
9	Museo Valle-Inclán		Museo
10	Miradoiro da Curotiña		Vista panorámica

O corazón da Galicia máxica

1	Mosteiro de San Salvador de Camanzo		Mosteiro
2	Mosteiro de San Lourenzo de Carboeiro		Mosteiro
3	Fervenza do río Toxa		Paraxe natural
4	Antigo mercado popular de Agolada		Conxunto histórico
5	Ermida de Nosa Señora de Monte Faro		Ermida
6	Mosteiro de Santa María A Real de Oseira		Mosteiro
7	Santuario de Nosa Señora do Corpiño		Santuario

Milagres de auga... e aceite

1	Casco histórico de Pontevedra		Conxunto histórico
2	Mosteiro de San Salvador de Lérez		Mosteiro
3	Santuario de Nosa Señora dos Milagres de Amil		Santuario
4	Muiños do río Barosa		Molino
5	Santuario de Nosa Señora das Cabezas de Armenteira		Santuario
6	Capela de Nosa Señora da Lanzada		Capela

Cadaleitos, danzas e augas santas

1	Igrexa de San Xosé de Ribarteme		Igrexa
2	Igrexa de Santa María da Franqueira		Igrexa
3	Museo de Arte Sacra do Convento de Santa Clara de Allariz		Museo
4	Igrexa de Santa Mariña de Augas Santas		Igrexa
5	Colexiata de Xunqueira de Ambia		Colexiata
6	Baños de Molgas		Balneario
7	Santuario de Nosa Señora de Monte Medo		Santuario

Santuarios e viñedos

1	Mosteiro de San Pedro de Rocas		Mosteiro
2	Mosteiro de Santa María de Montederramo		Mosteiro
3	Santuario dos Remedios		Santuario
4	Fortaleza de Castro Caldelas		Fortaleza
5	Ponte do río Bibei		Ponte
6	Souto de Rozabales		Espazo natural protexido
7	Santuario de Santa María das Ermidas		Santuario
8	Castelo do Bolo		Castelo
9	Igrexa de San Miguel de Xagoaza		Igrexa

A viaxe dos tres desexos

Gárdasme o segredo?

Santo André de Teixido

Este percorrido pola recortada costa norte das provincias da Coruña e de Lugo levaranos por santuarios máxicos levantados no límite da terra co mar. Pequenos en tamaño pero grandes na devoción que se lles profesa, en cada un deles respectaremos a tradición e seguiremos os rituais para ver cumpridos os tres desexos que pediremos ao longo deste espectacular camiño.

- 1 Barrio da Magdalena
- 2 Ermida de Chamorro
- 3 Ermida de Santa Comba
- 4 Praia de Pantín
- 5 Praia de Vilarrube
- 6 Santuario de Santo André de Teixido
- 7 Miradoiro de Vixía Herbeira
- 8 Cabo Ortegal
- 9 Capela de San Xiao de Trebo
- 10 Gruta de Lourdes
- 11 Souto da Retorta

Día 1

De Ferrol á ermida de Santa Comba

Comezamos o noso itinerario na cidade de Ferrol: un paseo polo coñecido barrio da Magdalena achegaranos á historia desta cidade industrial e mariñeira. Durante o percorrido, non esquezades arrimarnos aos balcóns dos xardíns de Herrera, lugar dende o que teredes unha magnífica panorámica do Arsenal, impresionante complexo militar do século XVIII e unha das obras de enxeñería máis importantes da Ilustración. Aproveitade, ademais, para tomar un aperitivo nunha das tascas e terrazas do porto e repasar o itinerario do día, que vos levará polos lugares máis máxicos deste recuncho do norte de Galicia.

O primeiro desexo é para a Virxe de Chamorro

A primeira parada do noso traxecto condúcenos ata un alto cumio de grandes penas onde se atopa a ermida de Chamorro. Dise que o nome popular deste santuario vén da devoción que os mariñeiros lle profesan á Virxe. Ante o perigo de naufraxio

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: Ferrol.

Punto final: Viveiro.

Xornadas: 3

Distancia (aprox.): 120 Km.

Data de celebración das romarías:

- » Santo André de Teixido: a romaría principal ten lugar o 8 de setembro aínda que, ao longo do ano, celébranse outras menos concorridas (venres, sábado e domingo de Pentecostés ou 24 de xuño).
- » Virxe de Chamorro: luns de Pascua.
- » San Xiao de Trebo: 7 de xaneiro.

berraban: “Xa morro!”, esperando que a súa Patroa os salvasse. Envolveitos por esta fe e pola adoración mariñeira, entrade no santuario para deixar a vosa propia candeia acesa; pechade os ollos un intre e pedide o primeiro desexo deste máxico percorrido. Poñemos agora rumbo ás praias de Covas, cara a unha pequena illa moi próxima ao litoral onde nos

Mosteiro de San Martiño de Xubia

agarda a ermida de Santa Comba. Coa baixamar, podedes baixar á cala que daba acceso á illa e gozar dela. Orientada ao norte, é ventosa e salvaxe; ideal para pasear en calquera época do ano. É este un lugar de peregrinación no que, dende o século XII, os romeiros lle renden tributo e lle mostran a súa devoción á citada santa o último domingo de xullo.

O camiño orixinal a Santo André está sinalizado co símbolo dun peixe (a sardiña que o santo comeu durante a súa viaxe), e únese no concello de Narón coa outra variante máis coñecida e popular que comeza no mosteiro de San Martiño de Xubia, no Couto, xoia do románico da bisbarra. Os romeiros peregrinan case 50 quilómetros ata o santuario de Santo André de Teixido. Non é difícil imaxinar como o zoar do vento e as paisaxes pintorescas acompañan os romeiros ao longo de todo o seu percorrido pero, se estades en boa forma, animámosvos a que, en vez de imaxinalo, o vivades en primeira persoa.

*Quen non vai de vivo
a San Andrés,
vai de morto tres.*

Ermida de Santa Comba

Día 2 De Valdoviño a Cariño

Saíndo en coche en dirección a Cedeira, mantendo o mar sempre ao noso carón, pasamos por Valdoviño, Pantín e Vilarrube. Sexa cal for a estación do ano ou o tempo que faga, reservade un momento para deixar as vosas pegadas na area mol destas praias salvaxes: sentirédesvos illados e en completa sintonía co fero mar destas costas. Preto de aquí, tamén atoparedes tascas típicas nas que serven percebes e navallas, que acadan a súa máxima expresión se son degustados na compañía dalgún dos excelentes viños de denominación de orixe galega.

O segundo desexo, na Fonte do Santo de Santo André de Teixido

Aínda co bater rítmico das ondas nos oídos, continuamos cara a Cedeira e ascendemos a serra da Capelada ata Teixido para ver o templo de Santo André, situado no bordo dun dos maiores acantilados de Europa. A mellor opción para achegarse ao lugar, combinando verdadeiras sensacións de emoción e de vertixe, é facer a pé o sendeiro dende o famoso cruceiro do Cristo dos Carrís. Para iniciar os rituais vinculados a esta peregrinaxe, deberedes cargar cunha pedra e depositala nun dos “milladoiros” (pequenas moreas de pedras) que atoparedes no contorno do cruceiro e do sendeiro. Deste xeito, cando chegue o día do Xuízo Final, Deus saberá que estivestes aquí pois, como lle prometeu ao santo: “Queda aquí, san Andrés, / que de vivos ou de mortos / todos te virán ver”. Por isto se di que vai de morto, en forma de réptil, o que non foi de vivo.

Chegados á aldea, mentres se vai descendendo a revirada costa na busca da igrexa, atoparedes a ambos os lados do camiño os tradicionais postos de venda de roscas, de imaxes, de medallas e doutros símbolos entre os que sobresaen os “sanandreses” e os ramalletes da “herba de namorar”. Os “sanandreses” son o recordo máis característico que poderedes levar de Teixido. Trátase dunhas figuriñas de pan cocido, pintadas en vivas cores, que representan diversos motivos relacionados co santo, como a súa barca ou a sardiña que comeu durante a viaxe, e que, aseguran as vendedoras, protexen o lugar no que se gardan. Da “herba de namorar”, tamén denominada caravel mariño, valoran os seus poderes máxicos en cuestión de amores. É habitual que os romeiros máis novos e solteiros a vaian coller alí ata onde chega o salitre do mar, para arranxaren problemas amorosos ou atopar parella.

A medida que baixedes, entre as casiñas, comezaredes a descubrir pouco a pouco o tellado de lousa, o campanario e os muros encalados

Figuriñas de pan

Santuario de Santo André de Teixido

deste santuario do século XVIII. Conta a lenda, que neste lugar enforcou a barca do apóstolo santo André e que quedou convertida en pedra, o mesmo que lle pasou á da Virxe da Barca, en Muxía. Se esculcades con atención, no bordo dos cantís próximos atoparedes a petrificada embarcación do santo.

No interior da igrexa, o retablo barroco e as imaxes do patrón están sempre rodeadas de flores e de miniaturas de barcos que piden protección para a súa tripulación. A sensación de respecto que transmite este lugar de culto ilumínase coa luz de ducias de candeas que resplandece diante dos exvotos. Estas figuras de cera con forma dunha parte do corpo son deixadas aquí, en expresión de gratitude, por aqueles a quen o santo xa lles fixo algún favor.

Mentres contemplades esta escena, é hora de seguir cos rituais para pregar polo noso segundo desexo. Acendede unha candeia e achegádevos á veciña Fonte do Santo ou dos Tres Canos: facede a petición e tirade un miolo de pan na pía. Se flota, significa que o desexo se vai facer realidade e que o ano que vén estaredes vivos para volver onda o santo.

Ante un dos acantilados máis altos de Europa

O solpor dinos que é tempo de poñer fin á nosa segunda xornada: farémolo cun regalo para a vista e para os sentidos. En Vixía Herbeira, o miradoiro situado nun dos acantilados máis altos de Europa, enxergaremos a asombrosa magnitude duns cantís de máis de 600 metros. Continuando o camiño, e xa no cabo Ortegal, quedaredes abraídos coa forza dos “Aguillóns”, rochas punzantes que emerxen do mar nas que as ondas baten con toda a súa forza. Se vos coincide chegar aquí con temporal, teredes a oportunidade de ver a bravura do mar en todo o seu esplendor, sen dúbida ningunha, unha sensación que xa nunca poderedes esquecer.

Tras o espectáculo de cores no ceo neste tramo de costa, a máis recortada do litoral español, despediremos o día na pequena vila pesqueira de Cariño. De camiño, veremos a capela de San Xiao de Trebo e, xa no porto, poderemos gozar dunha experiencia gastronómica do máis succulenta saboreando unha caldeirada de raia ou un revoltó de ourizos e algas, pratos típicos que falan desta terra.

Día 3 De Ortigueira a Viveiro

Neste último día dirixímonos a Viveiro. No camiño chegaremos a Ortigueira, onde a zona vella e o porto nos convidan a gozar dun paseo. Máis adiante, á altura do Barqueiro, encantadora vila de pescadores, paga a pena que nos desviemos do camiño para achegarnos a Estaca de Bares. Atoparédesvos nun lugar único: o punto máis ao norte da Península Ibérica, onde conflúen as maxestosas augas do océano Atlántico e do mar Cantábrico; todo un espectáculo da natureza.

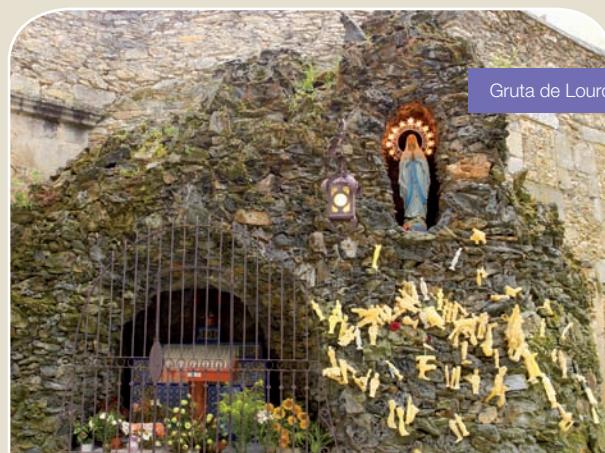
Xa na vila de Viveiro, tras percorrer o seu fermoso e monumental centro histórico, dirixirémonos ao convento das Concepcionistas para atopar a gruta de Lourdes.

O terceiro e derradeiro desexo, na gruta de Lourdes

Este lugar de culto é unha réplica do santuario da Virxe francesa escavado na rocha. A imaxe está colocada nunha urna sobre centos de candeas e de figuras de cera, que parecen escalar polos ocos na busca da mellor posición para pedirle os favores á santa. Sumádevos á devoción e acendede tamén unha candeia para pedir o voso terceiro e derradeiro desexo deste camiño.

Recomendamos rematar este itinerario de novo en contacto coa natureza, dando un tranquilo e relaxado paseo polo souto da Retorta, rodeados de eucaliptos de máis de 80 metros de altura que parece que lle están a facer cóxegas ao ceo coas súas pólas: é coma un bosque de xigantes. Agora, só nos queda cruzar os dedos para axiña ver cumpridas as nosas peticións...

*O santo que che deu a enfermidade
que che dea a sanidade,
polo poder que Deus ten,
e san Andresiño, amén.*

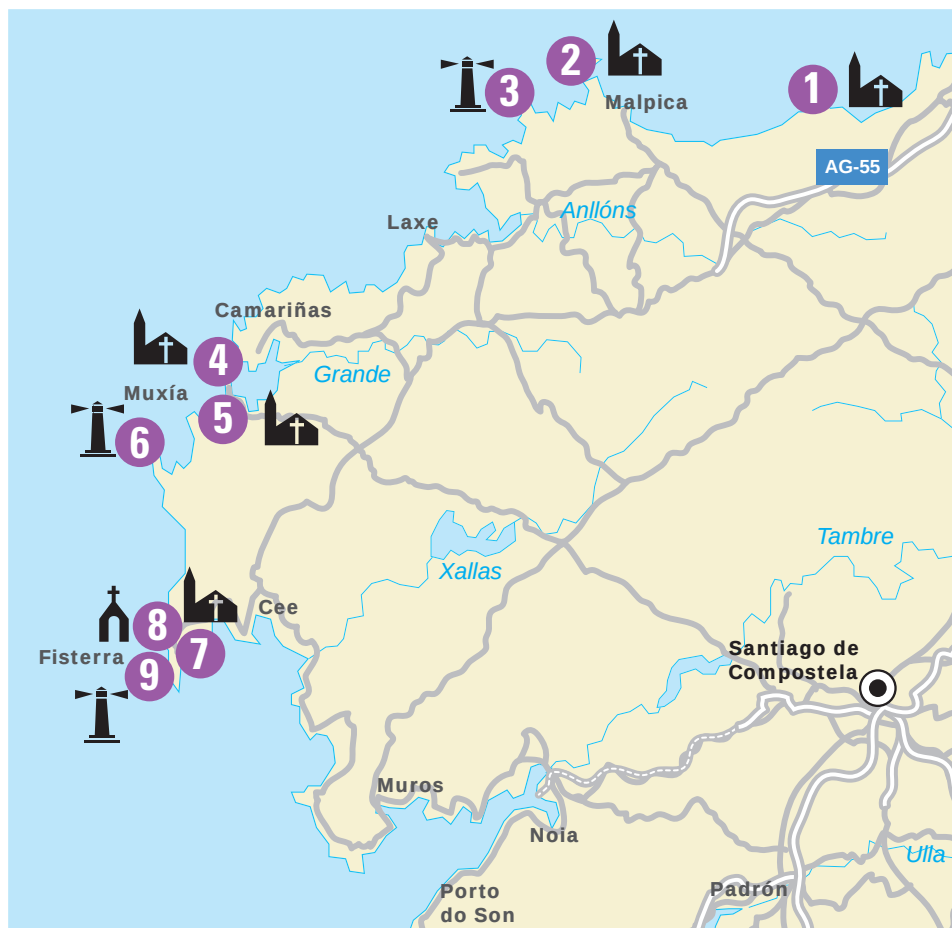
Santuarios atlánticos

Gárdasme o segredo?

Santuario de Nosa Señora da Barca

Este percorrido pola Costa da Morte convídanos a coñecer as grandes lendas, crenzas, rituais e romarías mariñeiras que se suceden ao longo dun litoral ateigado de santuarios que miran ao mar desde lugares privilexiados.

- 1 Santuario de Nosa Señora dos Milagres de Caíón
- 2 Igrexa de Santo Hadrián do Mar
- 3 Faro de punta Nariga
- 4 Igrexa de San Xíán de Moraime
- 5 Santuario da Virxe da Barca
- 6 Cabo Touriñán
- 7 Igrexa de Santa María das Areas
- 8 Ermida de San Guillherme
- 9 Cabo Fisterra

Día 1 De Caíón a Muxía

Comezamos a nosa primeira xornada na antiga vila baleeira de Caíón, onde atopamos o santuario de Nosa Señora dos Milagres. Desde este outeiro, poderedes gozar dunha inmillorable vista panorámica. A vila está rodeada por un mar bravío que parece comer a pequena península con cada tempestade. É fácil imaxinar como era a vida dos pescadores anos atrás, loitando nas súas embarcacións contra a forza do mar e do vento, na procura dunha gran balea.

Unha virxe curandeira

A romaría da Nosa Señora dos Milagres comeza o domingo anterior ao 8 de setembro. Durante unha semana, miles de persoas chegan ao santuario desde toda a comarca para pedirlle á Virxe curación ou agradecerlle a intervención divina polos favores pedidos. Centos deles van a pé e algúns incluso continúan o seu ofrecemento

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: A Laracha.

Punto final: Fisterra.

Xornadas: 2

Distancia (aprox.): 135 Km.

Data de celebración das romarías:

- › Milagres de Caíón: 8, 9 e 10 de setembro.
- › Santo Hadrián do Mar: domingo seguinte ao 16 de xuño.
- › Nosa Señora da Barca: domingo posterior ao 8 de setembro.
- › Santo Cristo de Fisterra: domingo de Pascua de Resurrección.

dando varias voltas de xeonllos arredor do templo do século XIX. A tradición di que a fonte santa é milagreira para os problemas da pel, polo que, xa que estades aquí, mollade un pano na auga e logo poñédeo ao aire para que, cando seque, todos

os males desaparezan. Se vos cadra vir aquí nos días de romaría, veredes un gran manto branco arredor do manancial e, se é calquera outro día do ano, baixade á vila e empurrade a porta da igrexa parroquial para achegarvos ata o altar da Virxe, que é onde se encontra o resto do ano.

O santo que loitou contra as serpes

Continúa a nosa viaxe cara a Malpica de Bergantiños. Precisamente, lavarse coa auga santa é un rito que tamén cumpren os fieis no santuario de Santo Hadrián do Mar, do século XVI. O templo levántase solitario e sinxelo no cabo do mesmo nome, intimamente vinculado ao mar, coas illas Sisargas ao seu carón. O día da festa, a procesión sae coa imaxe do santo a primeira hora da mañá da vila de Malpica. Os tres quilómetros do antigo camiño éenchense de romeiros que acompañan a imaxe pola area da praia e pola beira da costa. A fama de milagreiro de Santo Hadrián reside en que librou a zona dunha praga de serpes. A tradición conta que desde que acabou coa última, o único réptil que se pode intuír en todo o cabo é o que aparece na silueta dunha das pedras dos cantís que hai ao pé da ermida.

Onde as rochas semellan bruxas e tartarugas

Deixando atrás a península de Malpica, e antes de chegar ao seguinte santuario máxico, teremos a sorte de atoparnos con varios lugares emblemáticos como o orixinal e moderno faro de punta Nariga. Foi deseñado polo arquitecto pontevedrés César Portela reproducindo a imaxe dun impresionante barco de pedra aproando cara ao mar. Tampouco perdades detalle das formacións rochosas que hai ao voso redor. O vento e o salitre labran enormes moles de granito debuxando nelas espectaculares esculturas naturais con forma de bruxas, osos ou tartarugas. Desde aquí, albíscanse as illas Sisargas e, cara ao sur, o cabo Roncudo onde os percebeiros de Corme arriscan as súas vidas, entre rochas e ameazantes ondas mariñas, na procura

*Santo Cristo de Fisterra,
Cristo da barba dourada,
veño de tan lonxe terra,
Santo, por che ver a cara.*

*Veño da Virxe da Barca,
veño de abalar a pedra,
tamén veño de vos vere
Santo Cristo de Fisterra.*

Faro de punta Nariga

deste apreciado froito do mar. Se vos achegades a Corme, non deixedes pasar a oportunidade de degustar este tesouro do Roncudo, para moitos, os mellores percebes de Galicia, nalgunha tasca da vila. Sen dúbida ningunha, esta será a mellor maneira de saborear unha bafarada de mar no voso padal. Aproveitade tamén para coñecer a Pedra da Serpe, pois Santo Hadrián tamén pasou por aquí para liberar a comarca da praga de réptiles. Un destes ficou petrificado e, froito da cristianización, colocouse alí un cruceiro.

Sargo, robaliza e navallas na Costa da Morte

Seguindo o noso camiño cara ao sur, e antes de chegar a Muxía, a “terra dos monxes”, facemos un alto no camiño para coñecer o mosteiro románico de San Xián de Moraima. Trátase dun antigo cenobio beneditino, de gran beleza, que leva en pé dende o século XII. Obra da escola do Mestre Mateo, famoso escultor do Pórtico da Gloria, na súa portada reflíctese o influxo da catedral compostelá. Chegando xa a Muxía, e para rematar a xornada, propoñémosvos un bonito paseo pola zona portuaria, mentres o sol cae sobre o bravo mar da Costa da Morte. Alí, podedes aproveitar para cear nalgún dos seus restaurantes a pé de porto: o sargo, a robaliza ao sal ou as navallas son algunhas das súas exquisiteces.

Romaría de Santo Hadrián

Faro de Fisterra

O segundo día do noso percorrido xa comezamos a entender por que Muxía é coñecida como a “noiva do vento e do mar”. Achegarvos ao santuario da Virxe da Barca produciravos unha fonda impresión. Impoñente e maxestoso, a súa arquitectura érguese sobre as propias rochas que lambe o mar. Antes de dirixirnos ao templo, gozade da panorámica para recordar as historias que envolven o sorprendente contorno de grandes moles.

Por debaixo da Pedra dos Cadrís

A tradición conta como a Virxe María chegou nun barco ata Muxía para alentar o Apóstolo Santiago na evangelización de Galicia. Esta embarcación atoparémola agora convertida en pedras ao noso redor. Vemos a Pedra de Abalar, que sería o casco do barco da Virxe; tamén a Pedra dos Cadrís, as velas do barco; e a Pedra do Timón. Curiosos costumes xiran ao redor destas máxicas pedras: tradicionalmente, os romeiros facían abalar a gran pedra, saltando en ambos os extremos ata conseguiren que se movera e a Pedra dos Cadrís servía para curar as dores de riles e de costas, pasando por debaixo dela ata nove veces. Se padecedes algún destes males, probade a facer este curioso ritual, pois de seguro que a vosa doenza desaparece grazas aos poderes sandadores desta rocha.

Empapados da espiritualidade que emana destas inmensas e poderosas rochas, é o momento de achegarnos á porta do santuario. Xa se nota o típico arrecendo a incenso e a cera tan característico destes espazos. Dende as reixas da entrada, observamos ao fondo o camarín da Virxe, rodeado de decenas de pequenos barquiños. Todos eles son ofrendas que deixaron como agradecemento tantos e tantos mariñeiros que volveron con vida do mar tras superaren mareas e treboadas, grazas á protección da súa patroa.

Tras sentir a devoción e a relixiosidade deste máxico lugar, dirixímonos ata o punto máis occidental da España continental: o cabo Touriñán. Aquí,

no extremo do istmo sentiredes zoar o vento e golpearvos na cara mentres a pel se encrespa, sentindo a paz e a soidade deste recuncho do mundo. Entre vós e as terras do continente americano só queda o inmenso océano. As ondas baten con forza contra as rochas. Sentirédesvos miúdos vivindo esa experiencia íntima e abraiante.

Despedídevos do sol na fin do mundo

Deixando atrás Touriñán, dirixímonos ao Finis Terrae do mundo grecorromano para atoparnos con máis experiencias ligadas a mitos e lendas ao carón do mar. A nosa seguinte parada é a igrexa de Santa María das Areas, un templo románico do século XII situado no camiño que nos leva ata ao faro de Fisterra. Nunha das capelas, atopamos o Cristo da Barba Dourada, do que conta a lenda que chegou á vila arrastrado polo mar. Non podemos deixar pasar a oportunidade de achegármonos a esta imaxe para poder comprobar en por nós se

é verdade a lenda que a envolve: aseguran que a este Cristo lle medran os cabelos e as unllas.... Será verdade?

Tras a intriga e o misterio do Cristo da Barba Dourada, no camiño cara á “fin do mundo”, debemos coñecer as ruínas da ermida de San Guillerme, outro lugar impregnado de poderes máxicos relacionados coa fecundidade. De orixe prerrománica, a capela levantouse sobre un antigo castro no que algúns sitúan a mítica Ara Solis, o altar de culto ao sol. Outro elemento de alto interese etnográfico é a chamada “cama de pedra” lugar ao que, aínda non hai moito tempo, acudían esperanzadas as parellas buscando un milagre para concibir o fillo que non chegaba. Dende esta ermida, a paisaxe deleitaravos cunha gran vista do cabo Fisterra, co mítico faro no seu extremo, e intuíredes o camiño que deberemos seguir para chegar ata el. O remate deste itinerario non pode ser máis perfecto: ver desaparecer o sol na fin do mundo non ten prezo.

*Nosa Señora da Barca,
Nosa Señora valédeme,
que estou perdido no medio do mar,
que non hai barqueiro que reme.*

Igrexa de Santa María das Areas

Santuarios literarios

Gárdasme o secreto?

Ao longo deste percorrido polo norte da ría de Arousa, descubriremos incríbles lugares máxicos e espirituais. Moitos deles foron o berce de grandes figuras da literatura galega. Seguindo o rastro do Apóstolo Santiago, chegamos a estas terras dispostos a enchouparnos de literatura, de lendas e de milagres.

- 1 Santuario da Escravitude
- 2 Capela de Santiaguiño do Monte
- 3 Fundación Camilo José Cela, Marqués de Iria Flavia
- 4 Casa-Museo de Rosalía de Castro
- 5 Igrexa de Santiago
- 6 Capela da Virxe de Guadalupe
- 7 Castros de Neixón grande e pequeno
- 8 Igrexa de Santiago da Pobra do Deán
- 9 Museo Valle-Inclán
- 10 Miradoiro da Curotiña

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: Padrón.

Punto final: Ribeira.

Xornadas: 2

Distancia (aprox.): 49 Km.

Data de celebración das romarías:

- › Santiaguiño do Monte: 25 de xullo.
- › Nosa Señora de Guadalupe: domingo posterior ao 8 de setembro.
- › Divino Nazareno: terceiro domingo de setembro.

Outros datos de interese:

- › Fundación Camilo José Cela. Contacto: 981 812 424/5. (www.fundacioncela.com).
- › Casa-Museo Rosalía de Castro: pecha os luns. Contacto: 981 811 204. (www.rosaliadecastro.org).
- › Centro Arqueolóxico do Barbanza: aberto de xoves a domingo. Contacto: 981 843 810. (www.centroarqueologicodobarbanza.org).
- › Museo Valle-Inclán: pecha os luns. Contacto: 981 831 662 (www.apobra.org/es/turismo/museovalle-inclan).

Día 1

Do santuario da Escravitude a Rianxo

A primeira xornada deste itinerario comezámola no santuario da Escravitude, un templo do século

XVIII ao que acoden moitas persoas atraídas pola fama das augas milagreiras da súa fonte. O templo levántase, rexio e imponente, xusto á beira da estrada principal. Unha vez alí, non perdades a oportunidade de beber do manancial, nin de

entrar a ver o retablo barroco ou de dar un paseo polo bosque que hai tras o santuario. Poñédevos despois en marcha cara a Padrón, lugar ao que, segundo a tradición, chegaron os restos do Apóstolo Santiago.

Entre as pedras e as augas máxicas da ermida de Santiaguño do Monte

Preto de Padrón, paga a pena subir ata a ermida do Santiaguño do Monte. O camiño e as escaleiras que nos conducen ata o templo, atravesan unha frondosa vexetación, a cal ambienta cun halo máxico a localización que as lendas sitúan como o derradeiro lugar no que o santo lles predicou aos pagáns antes de regresar a Palestina. Tras anos de infrutuosa prédica, aparecéuselle a Virxe María para lle insuflar ánimos neste mesmo lugar. As rochas e a fonte que alí se conservan son consideradas como milagreiras polos seus devotos, dado que foi o propio Santiago o que fixo manar a auga ao bater co seu bordón nas pedras, despois de que unha pagá cuestionase o poder de Deus. Nos días de romaría, era costume subir de xeonllos polos chanzos das rochas e pasar polos dous buracos que hai que atravesar en vida ou unha vez finado. Se aínda vos quedan folgos, habería que intentalo.

Camilo José Cela e Rosalía de Castro, inspirados por estas terras

Por outra parte, Padrón tamén nos permite achegarnos de preto a dúas figuras esenciais da literatura galega como son o Premio Nobel de Literatura (1989) Camilo José Cela, que conta cunha fundación ao carón da colexiata de Iria Flavia, e a ilustre poetisa do Rexurdimento galego Rosalía de Castro, que pasou os seus derradeiros días na Casa da Matanza. Este pazo, actualmente convertido en casa museo, aínda conserva a bancada na que a escritora se sentaba a escribir ou agardaba pola inspiración. Foi despois da súa morte cando se

Capela de Santiaguño do Monte

O Pedrón

*A Virxe de Guadalupe
cando vai pola ribeira.
descalciña pola area
parece unha rianxeira.*

*Ondiñas veñen
ondiñas veñen e van
non te embarques rianxeira
que te vas a marear.*

Fragmento da Rianxeira

plantaron as fermosas camelias que se atopan en todo o seu esplendor na primavera, entre as que se atopa unha variedade co nome da poetisa.

Antes de abandonar Padrón, non perdades a oportunidade de dar un paseo polo seu Espolón ao carón do río Sar, que vos conducirá ata a igrexa parroquial de Santiago. No seu interior, atópase o famoso “pedrón” onde foi amarrada a barca do Apóstolo. E, por suposto, non deixedes de probar os famosos pementos que lle deron sona internacional á vila que, como por aquí se di cada vez que un se dispón a dar conta dunha ración, “uns pican e outros non”.

Unha noite máxica de bengalas e cánticos á Virxe Moreniña de Rianxo

Seguindo o camiño das verbas cara ao suroeste, chegamos á vila mariñeira de Rianxo, terra doutros galegos ilustres como Castelao, Rafael Dieste e o coñecido como o “poeta do mar” Manuel Antonio. Na Praza Maior de Rianxo agárdanos o santuario da Nosa Señora de Guadalupe do século XVII, alcumada polos rianxeiros como a “Virxe Moreniña”. Esta Virxe é a protagonista dunha das festas máis importantes da comarca a primeiros de setembro. Por estas datas, *A Moreniña* sae en

Colexiata de Iria Flavia

BRADOMIN

procesión marítima con toda a flota pola enseada de Rianxo, cuberta de pétalos de flores. Como broche final ás festas, agarda o momento máis vibrante cando, entrada a noite, a vila queda iluminada só polos milleiros de bengalas que portan rianxeiros e visitantes. Envolto neste ambiente máxico, é inevitable contaxiarse da emoción ao cantar incesantemente a coñecida “Rianxeira”.

Sen dúbida, a mellor maneira de rematar esta xornada é degustando unhas saborosas xoubiñas de Rianxo ou uns mexillóns da ría de Arousa nunha das tascas da vila, co sol poñéndose e, de fondo, as interesantes historias dos mariñeiros.

Día 2

Dos castros de Neixón á Curotiña

No segundo día do noso percorrido, aínda cantaruxando o “*Ondiñas veñen, ondiñas veñen, ondiñas veñen e van*”, dirixímonos cara a Boiro e facemos a primeira parada no enclave arqueolóxico dos castros de Neixón. Situado nunha pequena península, ao fondo da ría de Arousa, este é un dos xacementos de maior relevancia do Noroeste peninsular. Percorrede a pequena península e gozade co espectáculo que a natureza da ría vos ten preparado. Dende aquí divisaredes unha magnífica panorámica, tanto da ría coma da vila mariñeira de Rianxo. Nas proximidades dos castros, atoparedes o Centro Arqueolóxico do Barbanza onde poderedes pescudar un pouco máis sobre a pegada que deixaron os primeiros poboadores destas terras.

Cadaleitos polo Nazareno da Pobra do Caramiñal

Continuamos a nosa ruta pola costa, en dirección á Pobra do Caramiñal. Alí atoparemos a imaxe do Divino Nazareno, na igrexa de Santiago do Deán. A romaría do Nazareno ou das Mortallas, o terceiro domingo de setembro, é unha procesión que se vén celebrando dende o século XV. Nela participan con gran fervor milleiros de fieis que acompañan o desfile de cadaleitos baleiros que

preceden aos devotos que esquivaron a morte grazas á intervención do Nazareno. Os familiares do ofrecido, vestidos con hábito morado, levan o féretro e portan grandes cirios nos que atan exvotos de cera. Esta é unha imaxe impresionante, incluso para os máis escépticos, na que se ve como a vida se antepón á morte. Se non vos cadra cos días da romaría, aproveitade igualmente para entrar na igrexa coincidindo coas misas da tarde. Ademais de poñerlle unha candeia ao Nazareno para que escoite as vosas peticións, non deixedes de visitar a capela da Alba, unha das máis antigas do templo cuxa importancia reside en que os mariñeiros acudían alí para escoitar misa ao volveren de faenar, pois regresaban ao amanecer, de aí o seu nome.

A mellor maneira de continuar a nosa visita é ir dando un pequeno paseo polo centro da vila: ver os seus peiraos, onde as embarcacións descansan ata outro longo día de faena, atravesar a súa coidada alameda e mesmo parar a tomar un aperitivo nas terrazas do centro poden entretervos máis da conta, pero non perdades a oportunidade de percibir o sentir desta tranquila vila mariñeira.

*Has de cantar,
meniña gaiteira,
has de cantar,
que morro de pena.*

*Canta, meniña,
na beira da fonte;
canta, dareiche
boliños do pote.*

Cantares Gallegos Rosalía de Castro

A pegada de Valle-Inclán

Alongamos o noso paseo ata a torre de Bermúdez, sede do Museo Valle-Inclán, para non abandonar esta temática máximo-literaria. Boa proba disto é o feito de que á romaría do Nazareno xa asistía o escritor coñecido como o pai do esperpento, Ramón María del Valle-Inclán, quen viviu varios anos na vila. Este edificio, de estilo renacentista, é outro dos símbolos da Pobra do Caramiñal. Nel, poderedes internaros na sempre curiosa atmosfera valleinclaniana, ver numerosos obxectos persoais do literato, ademais de coidadas primeiras edicións das súas obras, varias delas escritas ou ambientadas na vila como *Sonata de Otoño* ou *Divinas Palabras*.

Inmensa ría de Arousa desde o miradoiro da Curotiña

O final perfecto para este itinerario é ascender ata o miradoiro da Curotiña. Cando collades a estrada de acceso, non perdades de vista o cruceiro de Moldes. Nel, a Virxe María, de costas ao mar bravío, é testemuña da lenda que narra como hai moito tempo existía preto de aquí unha próspera vila chamada Valverde e como a cobiza dos seus habitantes fixo caer sobre eles unha terrible maldición. Segundo contan, ao verter María unha bágoa por tal comportamento, o vento comezou a bruar con tanta forza, que levantou todo ao seu paso ata que a vila quedou sepultada baixo un descomunal monte de area. Este lugar é o que actualmente coñecemos como as dunas de Corrubedo, que forma parte dun dos enclaves naturais máis espectaculares do noroeste peninsular, o parque natural formado polo complexo dunar de Corrubedo e as lagoas de Carregal e Vixán.

Xa no cumio, entre cabalos salvaxes e vexetación propia destas alturas, a nosa vista reláxase no horizonte do poderoso Atlántico.

O corazón da Galicia máxica

Gárdasme o secreto?

Mosteiro de San Lourenzo de Carboeiro

Esta ruta percorre camiños no corazón de Galicia, onde se xuntan as provincias de Pontevedra, Lugo e Ourense para levarnos por unha viaxe mística a través de santuarios máxicos situados en belas paisaxes naturais.

- 1 Mosteiro de San Salvador de Camanzo
- 2 Mosteiro de San Lourenzo de Carboeiro
- 3 Fervenza do río Toxa
- 4 Antigo mercado popular de Agolada
- 5 Ermida de Nosa Señora de Monte Faro
- 6 Mosteiro de Santa María A Real de Oseira
- 7 Santuario de Nosa Señora do Corpiño

Día 1

Do mosteiro de Camanzo ata os Pendellos de Agolada

Comezamos a primeira xornada polas Terras do Deza, paisaxe flanqueada pola Torre de Cira, onde se atopan os restos da fortaleza na que no século XII a raíña Urraca tivo preso a Xelmírez. Entre fragas, fervenzas e pazos, detémonos para descubrir a riqueza prerrománica do mosteiro de Camanzo e os seus ben conservados frescos. Fundado polos Condes do Deza, dende o mosteiro poderedes gozar dunhas boas vistas do val do río Ulla.

Mosteiro de Carboeiro, tempo para a meditación e para o contacto coa natureza

Continuamos a nosa viaxe ata o mosteiro de Carboeiro, no concello de Silleda. Este cenobio, situado nun contorno natural e illado, cumpriu á perfección a súa función de refuxio de meditación para os monxes que o habitaron séculos atrás. O edificio, construído nun alto do terreo e rodeado por un meandro do río Deza, permítenos contactar

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: Vila de Cruces.

Punto final: Lalín.

Xornadas: 2

Distancia (aprox.): 111 Km.

Data de celebración das romarías:

- » Nosa Señora do Corpiño: a romaría de máis afluencia ten lugar o 25 de xuño. O 25 de marzo ten lugar "O Corpiño de Inverno".
- » Nosa Señora do Faro: 8 de setembro.

directamente co patrimonio e coa historia medieval de Galicia, da que poderedes obter máis detalles durante as visitas guiadas que relatan a arquitectura e a historia deste monumento. Foron os discípulos do Mestre Mateo, artífice do Pórtico da Gloria da catedral de Santiago de Compostela, os que puxeron o seu selo nesta xoia do estilo románico oxival galego.

O escenario natural remarca a posición privilexiada do mosteiro envolvéndonos no misticismo destas paredes santas. Só nos resistimos a deixalo atrás

ante a posibilidade de facer unha sosegada ruta de sendeirismo de dúas horas por vellos camiños, cruzando a ponte do Demo, que recibe este nome por ser noutros tempos punto estratéxico de atracos e roubos. Esta ponte levaranos ata a fervenza do río Toxa, cunha caída libre de 30 metros, unha das máis altas de Europa. Espectacular é a vista dende abaixo, pero subide tamén ata os miradoiros na súa parte máis alta. Alí albiscaredes tamén o Deza e un treito do camiño percorrido. Na temporada estival, poderedes repoñervos da camiñada parando a medio camiño do sendeiro para mergullarvos na praia fluvial da Carixa.

Un mercado que esperta cada mes de agosto

Escorrentade o cansazo para admirar a nosa seguinte parada: a tradición comercial da vila de Agolada, concentrada nos pendellos. Este antigo recinto feiral de máis de 400 anos, situado no centro da poboación, é unha sorte de retablo civil que nos fala da vella economía de Galicia, das relacións que se tecían nos mercados medievais e dos tratos de palabra inquebrantables. Paseando polas estreitas calellas de lastras, por entre os postos de columnas e mostradores de pedra, case podemos ulir os produtos do campo ou sentir os animais que viñan vender os agricultores e tratantes da contorna. Tras a recuperación deste enclave, a vida volve aos pendellos cada mes de agosto na forma dunha feira de artesanía tradicional.

Mosteiro de San Salvador de Camanzo

*Cando alguén “bota o demo fóra”
ou “quita o meigallo”, a forza
maligna que o posuía desaparece.
Unha posesión satánica é un corpo
con dobre espírito que alberga a
alma dunha persoa e a dun demo.
Manifestanse de forma alterna,
nunca ao mesmo tempo.*

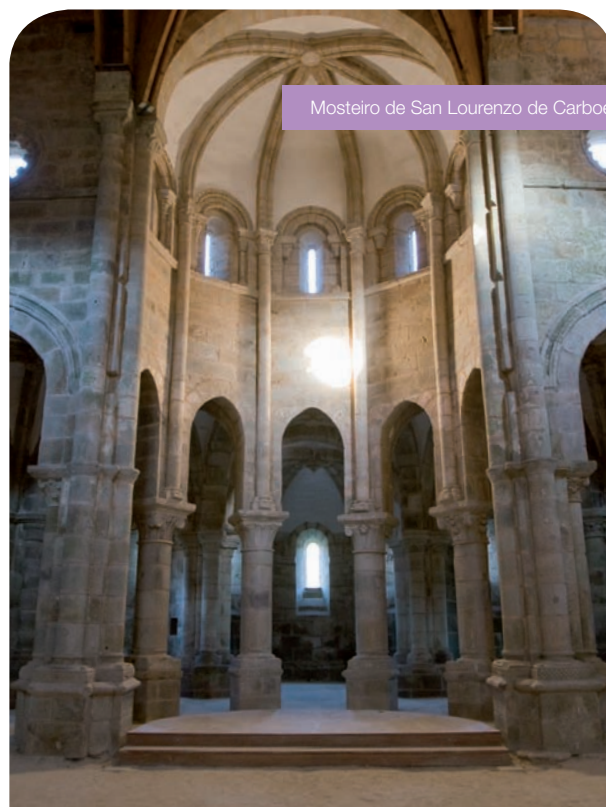
Día 2

Do monte Faro de Chantada ata o santuario de Nosa Señora do Corpiño

A primeira parada deste segundo día será a 1187 metros de altitude, no monte Faro, xa nas terras luguesas do concello de Chantada. Aquí levántase unha capela para venerar á Virxe do mesmo nome. Dende o cumio desta montaña, no límite entre o municipio lucense de Chantada e o pontevedrés de Rodeiro, domínanse amplas vistas das catro provincias galegas, suaves ondulacións, terras de cultivo e soutos centenarios.

Degustando o saboroso pan de Cea

A nosa viaxe lévanos agora cara ao municipio de Cea, na provincia de Ourense, para atoparnos coa presenza impactante do mosteiro de Santa María a Real de Oseira. É coñecido coma “O Escorial galego”. Non perdades a oportunidade de facer unha visita guiada polas distintos recintos do mosteiro e non esquezaades que podeades levar un saboroso e orixinal recordo del: o *Eucaliptine*, o

Mosteiro de San Lourenzo de Carboeiro

licor elaborado polos propios monxes. O pan de Cea é outro dos exquisitos manxares que non podedes deixar de probar na vosa visita a esta vila.

Nosa Señora do Corpiño

Cambiamos de novo de provincia para trasladarnos ao municipio pontevedrés de Lalín, onde se atopa o santuario de Nosa Señora do Corpiño. Este templo, de estilo neoclásico, está situado no alto dun outeiro. Desde aquí teredes unhas excelentes vistas do contorno natural da comarca que acolle un dos santuarios marianos máis antigos e coñecidos de Galicia. Foi levantado no século XVIII sobre a antiga capela das Aparicións. Logo da súa fundación, os numerosos milagres de Nosa Señora do Corpiño, sobre todo os relacionados cos males da cabeza, déronlle gran renome. Os días de romaría, que coinciden co San Xoán e co solsticio de verán, son os máis multitudinarios. Durante todo o ano hai devotos que acoden esperanzados para pedirlle clemencia e remedio á Virxe. Esta é unha proba do cariño e da confianza que a Virxe esperta entre os fieis por ser avogada milagreira de todo tipo de doentes, pero sobre todo daqueles con doenzas ligadas á mente e ao espírito. Coa evolución dos tempos, tamén é posible deixar as pregarías na páxina web do Santuario do Corpiño.

Este lugar sagrado é moi coñecido por ser escenario de curacións de endemoñados e pola práctica de exorcismos á porta da igrexa, para a cal o párroco deste templo ten autorización do mesmo Vaticano. Hoxe en día, os psiquiatras buscan explicación a estes estraños síntomas nas enfermidades mentais pero no culto popular aínda hai quen fala de posesións diabólicas. En todo caso, poderedes tentar sentir o halo deste lugar máxico conforme entredes no adro onde se xuntaba todo tipo de xente para “quitar o meigallo”, “botar o demo fóra” ou curar “o ramo cativo”. Nos postos de arredor do templo tamén venden amuletos contra o mal de ollo e a envexa, así como para preservar a saúde.

Xa o escritor Vicente Risco escribiu sobre estes rituais nos que participaban familiares do “endemoñado”, o sancristán, exorcistas e “rosareiras”

(vendedoras de rosarios). Se vos fiades da lenda, non abrades a boca estando aquí por se a bola de pelo expulsada por algún dos posuídos aínda roda entre os bancos da igrexa e vos entra no corpo. Hoxe en día, os que lle imploran axuda á Virxe seguen rituais menos traumáticos.

Igual cós romeiros máis devotos, non marchedes sen tocar a imaxe de Nosa Señora. A procesión dos días grandes dura máis dunha hora. A multitude de romeiros rodea e case agocha o santuario. Un tras un, van pasando por debaixo da imaxe mostrándolle a súa veneración. Tocan os mantos coas propias mans ou frégano cos panos e pídenlle amparo. Fe, devoción e fervor tamén son sentimentos que impregnan o ambiente do santuario no chamado “Corpiño Pequeno”, que se celebra o 25 de marzo.

Feira do Cocido de Lalín

Outra tradición que non debedes perder é a de comprar queixo ou embutidos nas tendas tradicionais dos arredores do santuario, nas que tamén, de seguro, veredes algún cartel da Feira do Cocido de Lalín. Esta festa celébrase dende 1968 coincidindo co domingo anterior ao Entroido. Abondoso e consistente, o cocido galego é unha exaltación da matanza e dos produtos da terra. Este prato típico do inverno é unha referencia no calendario gastronómico de toda Galicia, pero sobre todo, no municipio de Lalín, onde esta reunión gastronómica atrae cada ano milleiros de persoas a estas terras de historia, tradicións e supersticións.

Milagres de agua... e aceite

Gárdasme o secreto?

Santuario de Nosa Señora dos Milagres de Amil

A auga, doce ou salgada, é o fío que nos conducirá nesta experiencia máxica a través de santos, fontes, mananciais e pedras milagreiras, todos eles convertidos en altares para a curación de males e para a celebración de rituais de fecundidade.

- 1 Casco histórico de Pontevedra
- 2 Mosteiro de San Salvador de Lérez
- 3 Santuario de Nosa Señora dos Milagres de Amil
- 4 Muíños do río Barosa
- 5 Santuario de Nosa Señora das Cabezas de Armenteira
- 6 Capela de Nosa Señora da Lanzada

Día 1

De Pontevedra ás pozas naturais do río Barosa

Comezamos o noso itinerario cunha visita ao centro histórico de Pontevedra, un dos máis bonitos e mellor conservados de Galicia. Pasear polas encantadoras prazas do Teucro ou da Leña, polos soportais de pedra, ou tomar un café nas terrazas da praza da Ferrería é unha experiencia moi agradable, sobre todo, cun día de sol, en primavera, e coas camelias en flor. Imprescindible unha visita á orixinal igrexa da Peregrina, que ten forma de cuncha de vieira. Elegante e coqueta, alberga no seu interior a imaxe da patroa de Pontevedra. Ideal para iniciar a nosa ruta máxica.

San Benitiño de Lérez, un santo pequeno pero moi milagreiro

A poucos minutos, atopámonos co mosteiro de San Salvador, que acolle a talla de San Benitiño de Lérez. O templo, do século XVIII, érguese sobre un montículo dende o que se aprecian unhas magníficas vistas da cidade de Pontevedra e do río Lérez.

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: Pontevedra.

Punto final: Sanxenxo.

Xornadas: 2

Distancia (aprox.): 67 Km.

Data de celebración das romarías:

- › San Benitiño de Lérez: 11 de xullo.
- › Nosa Señora dos Milagres de Amil: domingo seguinte ao 8 de setembro.
- › Nosa Señora das Cabezas de Armenteira: luns de Pascua.
- › Nosa Señora da Lanzada: último fin de semana de agosto.

A imaxe de San Benitiño de Lérez é pequena pero, como canta a copla, o seu tamaño non lle quita de ser o santo máis milagreiro. San Benitiño é perfecto para sandar as verrugas e os problemas de pel: só hai que acariñar a cara do santo cun pano e facerse co aceite máxico.

*Se vas ao San Benitiño
non vaías ao de Paredes,
que hai outro máis milagreiro
en San Benitiño de Lárez.*

Se coincides coa procesión do día grande, veredes como a fe que os devotos lle profesan se reflicte nunha capa de billetes que o cobren por completo. O día da festa, se imos andando pola beira do río Lárez, poderemos ver os romeiros remontando o río en coloridas barcas, adornadas con cintas e flores. Logo de visitar o santo, podedes gozar coma un romeiro máis, dun xantar campestre: empanada e viño galego ao son dos gaiteiros.

Camiñadas nocturnas e candeas xigantes

Continuando a nosa ruta cara ao norte, chegamos ao santuario de Nosa Señora dos Milagres de Amil, en Moraña. Nada máis chegar percibiredes que se trata dun templo de culto vivo. Sobre todo, se vos achegades nos días da festa.

O máis sorprendente desta romaría son as camiñadas nocturnas que realizan os fieis para asistiren ás misas da madrugada. Outra imaxe típica da romaría son as candeas da altura dunha persoa apoiadas contra as paredes da igrexa. Algunhas xa están acesas, esperando a ser compradas para

San Benitiño de Lárez

saíren na procesión. O silencio invade os devotos que camiñan ou van de xeonllos, paseniño, detrás dos portadores da imaxe totalmente cuberta por ofrendas en metálico ou por fotografías dos agradecidos. Resalta a fermosa e delicada talla da Virxe. “Viste manto branco bordado en ouro e o seu cabelo negro en longos rizos sobresaen por debaixo do veo”.

Outro costume que podedes compartir é o de beber, mollarvos ou lavarvos na fonte de auga santa que hai ao pé da teatral escalinata de cen chanzos que leva ata o templo. Tamén podedes continuar o ritual seguindo os pasos dos romeiros que queren calmar o seu fervor acudindo a Rozavella, a menos dun quilómetro, que é o lugar onde está o primeiro manancial máxico.

A meirande parte dos devotos pídenlle á Nosa Señora dos Milagres de Amil pola súa saúde ou protección, esa á que tamén lle pregan os mariñeiros deixándolle unha réplica das súas embarcacións, o que resulta curioso ao atoparse este templo afastado da costa.

Antes de dirixirnos á nosa seguinte parada, facemos un alto no camiño para descubrir outra atmosfera máxica, desta vez relacionada coa natureza. É o lugar das fervenzas do río Barosa, magnífico espectáculo formado por muíños e pozas naturais. Se o tempo acompaña, poderedes bañarvos nas súas cristalinas augas e sentir a forza da auga caendo sobre vós, coma se de un spa natural se tratase.

Logo do relaxante paseo co que finalizamos o primeiro día, desprazámonos a Meis para visitar o santuario de Nosa Señora das Cabezas de Armenteira. Se San Benitiño nos cura as verrugas, Nosa Señora ocupárase de curar as dores de cabeza. De feito, o interior do templo está cheo de exvotos coa forma desta parte do corpo, iluminados polas candeas. Pero, curiosamente, o poder sandador de Nosa Señora das Cabezas vai máis aló: o día antes da romaría, son moitos os estudantes que acampan nos arredores do santuario pedindo que os axude cunha boa memoria para poderen aprobar os seus exames.

Un abade que quería ver o paraíso

O templo da santa está no recinto do mosteiro de Armenteira, fundado polo nobre e abade don Ero. Conta a lenda que, durante un dos seus paseos por Armenteira, o abade lle pediu á Virxe poder ver o Paraíso. Entón, na árbore baixo cuxas ramas descansaba o abade, comezou a cantar un paxariño. O seu son era tan agradable que o monxe esqueceu o tempo que pasaba e alí quedou, sentado sobre a herba branda, ao pé do manancial. E así, parecéndolle que non estivera senón pouco tempo, pasaran douscentos anos! Este é un dos milagres da Virxe cantados por Alfonso X o Sabio, que confirma a lenda que se conta na parroquia de Santa María de Armenteira.

Ondas máxicas da Lanzada

Para finalizar este itinerario milagreiro, encamiñámonos cara ao santuario de Nosa Señora da Lanzada, situado no turístico municipio de Sanxenxo. O principal ritual ligado a este templo fala da esperanza de conseguir ter descendencia ou de concibir un fillo que non chega. A cerimonia máxica, herdada da antigüidade, cóntanos que, xusto na media noite da romaría ou na de San Xoán, todas aquelas mulleres que queiran facer realidade

*Levei a miña muller
á Lanzada, ás nove ondas;
leveina a desenfetizar
e botar os demos fóra.*

o seu desexo de ser nais teñen que dar un “baño de fertilidade” nas augas salgadas da salvaxe praia da Lanzada, deixando que nove ondas batan nelas. Pero este anaco de frío Atlántico tamén é sandador para todo tipo de males. O resto do ano, e sobre todo arredor dos días nos que se festexa á patroa, tamén vos poderedes unir á xente que se mergulla coa esperanza de “desenfetizarse”, como di a copla popular, das súas enfermidades.

Acabado o percorrido por estes lugares santos, que mellor para sandar o corpo que unha boa cea nunha das múltiples terrazas de Sanxenxo ou de Portonovo. Unha grellada de marisco ou unha caldeirada de raia, regada cun viño das Rías Baixas, son só mostra da rica e variada gastronomía da zona.

Vista aérea da praia da Lanzada

Capela de Nosa Señora da Lanzada

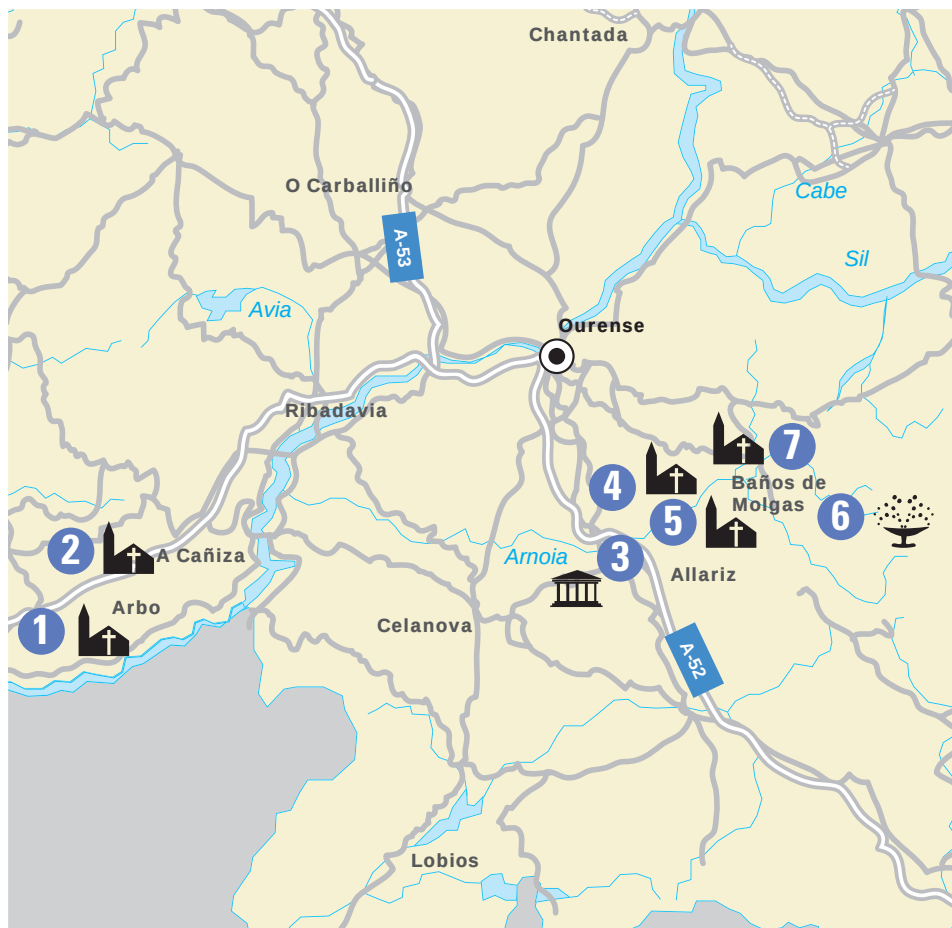
Cadaleitos, danzas e augas santas

Gárdasme o secreto?

Igrexa de Santa Mariña de Augas Santas

Neste novo camiño que iniciamos nas terras do Baixo Miño, achegarémonos dun xeito moi próximo á especial relación que os galegos temos coa morte. Os santuarios desta ruta ocultan inqedantes e sorprendentes lendas, así como rituais e romarías pouco usuais.

- 1 Igrexa de San Xosé de Ribarteme
- 2 Igrexa de Santa María da Franqueira
- 3 Museo de Arte Sacra do Convento de Santa Clara de Allariz
- 4 Igrexa de Santa Mariña de Augas Santas
- 5 Colexiata de Xunqueira de Ambía
- 6 Baños de Molgas
- 7 Santuario de Nosa Señora de Monte Medo

Día 1

Do santuario de Santa Marta de Ribarteme ao santuario de Santa Mariña de Augas Santas

Iniciamos a primeira xornada no concello pontevedrés das Neves. Aquí, descubriredes unha maneira inesquecible de vivir unha experiencia realmente auténtica acudindo ao santuario de Santa Marta de Ribarteme. Grazas ao fervor dos seus devotos mantense viva unha das tradicións máis abraiantes da nosa cultura, unha procesión de cadaleitos abertos nos que van aqueles aos que a santa salvou da gadaña.

Romaría de Santa Marta: cadaleitos e abanos

Cada 29 de xullo, os fieis de Santa Marta ofrécense a levaren unha candeia da súa mesma altura, a camiñaren de xeonllos ao redor do adro da igrexa e mesmo a vestiren unha mortalla. Abraia ver por primeira vez a ringleira de cadaleitos acompañados por persoas cantando e familiares. Aínda que algúns cadaleitos van baleiros nesta singular procesión,

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: As Neves.

Punto final: Baños de Molgas.

Xornadas: 2

Distancia (aprox): 104 Km.

Data de celebración das romarías:

- › Santa Marta de Ribarteme: 29 de xullo.
- › Nosa Señora da Franqueira: luns de Pentecostés ou 8 de setembro.
- › Santa Mariña de Augas Santas: 18 de xullo.
- › Nosa Señora de Monte Medo: 7-8 de setembro.

Outros datos de interese:

- › Museo de Arte Sacra de Allariz: pecha os martes. Contacto: 988 440 702.

outros van cos ofrecidos dentro. Ás veces, a calor, a devoción ou a terrible impresión de verse en vida portado nun cadaleito fan que os ofrecidos proporcionen unha imaxe aínda máis insólita ao ver brazos que saen da caixa abanicándose ou buscando refrixerio para tan abafante penitencia.

*Virxe Santa Marta,
estrela do norte,
que lle deu a vida
ao que estivo á morte.*

*Virxe Santa Marta,
santiña querida
que á hora da morte
nos volveche á vida.*

Copla dos romeiros

Os acólitos que agardan subidos ao campanario comezan a tocar as campás a morto tan pronto como ven achegarse o cortexo fúnebre. A axitación, o ambiente de fervor pálpase por todas as partes, intensifícase o olor a incienso e a cera queimada dos fachóns, comezan os empurróns por tocar a imaxe da santa. Sen ningunha dúbida, algo máxico vai invadindo os presentes. Rematada a misa, o salvado goza co resto da comitiva da festa que ten lugar na carballeira na que o arrecendo a polbo, a pan e a melindres se mestura co bulir do xentío. O xornal inglés *The Guardian* incluso se fixo eco desta romaría, nomeándoa como unha das cinco festas tradicionais máis singulares do mundo.

Onde uns bois decidiron erguer un templo

Seguindo en ruta pola provincia de Pontevedra, chegaremos ao municipio da Cañiza. Nestas fermosas terras, visitaremos o santuario de Nosa Señora da Franqueira, de estilo gótico. Conta a lenda que, unha anciá atopou a imaxe da Virxe nunha escarpada zona do monte. A desigualdade do terreo facía imposible a construción dun templo na zona, polo que esa dificultade se converteu en motivo de discusión entre os veciños. Para dirimir a cuestión, decidiron colocar a imaxe da Virxe sobre un carro tirado por bois, cos ollos vendados e sen guía, para que, seguindo a dirección que tomasen se decidise a localización da ermida. Así, en conmemoración deste acto, a imaxe de Nosa Señora da Franqueira sae da igrexa, cada 8 de setembro, montada sobre un carro tirado por bois. Diante do carro van tres parellas de danzantes trenzando e destrenzando as cintas atadas a un varal ata o final do percorrido, e dúas personaxes, un mouro e un cristián, representan un diálogo en verso diante da imaxe. Destaca unha peculiar tradición: as mozas que estean buscando parella e sexan quen de atar cun dedo un brote de xesta, casarán no prazo dun ano grazas á intervención de Nosa Señora.

Igrexa de Santa María da Franqueira

Procesión na Cañiza

Os segredos que esconde a Virxe Abrideira de Allariz

Continuamos o noso percorrido rumbo ao municipio ourensán de Allariz, unha das vilas galegas mellor conservadas, pola que paga a pena vagar cos ollos ben abertos para contemplar todo o seu encanto. Algunha das súas rúas enlousadas hanos levar ata o convento das Clarisas, fundado en 1268 pola raíña Violante, muller de Afonso X O Sabio. No seu interior, atoparedes a imaxe de marfil da Virxe Abrideira, de finais do século XIII, que representa unha virxe sedente suxeitando o Neno. Ao abrirse, semella un retablo destinado a narrar a vida de María. É Allariz un lugar ideal para xantar nalgún dos seus restaurantes a carón do río mentres contemplades a beleza da paisaxe. Ah!, non esquezades probar os seus amendoados, sen dúbida unha deliciosa lembranza desta viaxe.

A poucos quilómetros da vila, oculto nunha idílica paisaxe, agárdanos o santuario de Santa Mariña de Augas Santas, unha das mellores mostras da arquitectura galega dos séculos XII e XIII. A súa lenda contaravos a historia dos lugares nos que esta Virxe foi martirizada sen piedade por non corresponder aos amores do prefecto romano Olibrio. A santa salvouse milagrosamente de

*Cristián, na túa terra hai chocallos?
Si, hainos.*

*Pois levántate cristián,
que na túa terra estamos,
e non me trates na túa terra
como eu te tratei na miña.*

*Diálogo entre o carcereiro e o prisioneiro
Santuario de Nosa Señora da Franqueira*

Virxe Abrideira de Allariz

Museo de Arte Sacra de Allariz

todos os castigos e, ao final, o seu torturador mandouna decapitar. Contan que os tres botes que deu a súa cabeza contra o chan, ao tronzar e separarse do corpo, deron orixe ás tres fontes de Augasantas, situadas na parte posterior do templo no que se garda a imaxe da mártir. O mesmo ca os romeiros que aquí se achegan, seguíde os rituais para enchouparvos da espiritualidade que se respira neste lugar. Aproveitade para pedirlle os favores á santa e visitade as súas fontes mentres sentides como a lenda do lugar vos pon a pel de galiña.

Ao saír do santuario agárdavos un relaxante paseo pola antiga calzada romana cuberta por unha frondosa bóveda vexetal, só perturbado polo renxente ruído das follas ao voso paso. Seguíde a ruta da procesión do día grande ata as ruínas da basílica da Ascensión, do século XIII, que nunca chegou a concluírse. Na cripta deste templo atoparedes o Forno da Santa, no que din que o prefecto Olibrio intentou queimala; pero do que se salvou pola intercesión de san Pedro. A poucos metros, está a Piuca da Santa ou fonte de Augas Negras, da que conta a lenda que deben a súa escura cor a que nela se lavou santa Mariña ao saír chea de cinza do forno. Como podedes ver, a maxia e a lenda están presentes en cada recuncho deste lugar que, de seguro, non vos ha deixar indiferentes.

Da colexiata de Xunqueira de Ambía ao santuario de Nosa Señora do Monte Medo

Día 2

De camiño ao santuario de Nosa Señora do Monte Medo aproveitade para facer unha pequena parada en Xunqueira de Ambía para así coñecer a súa colexiata e o seu precioso claustro gótico. Despois, xa na vila termal de Baños de Molgas, invadiravos a tranquilidade e o recolleemento dunha auténtica vila da Galicia interior. Alí decatarédesvos do poder que o líquido vital ten na zona. Levan máis de cen anos aproveitándose das augas termais que aquí abrollan, e que son

recoñecidas como medicinais dende 1873. Para sentir o calor agarimoso de Galicia, nada mellor que empaparse nestas augas.

Un carballo que acolle a imaxe dunha santa

Ao chegar ao santuario de estilo barroco, e un dos máis concorridos da Diocese de Ourense, teremos que facer unha viaxe no tempo ata a batalla entre os condes de Caldelas e de Pena, a comezos do século IX, para comprender mellor a súa lenda. Esta conta que tras unha dura lide no monte Medo, o señor de Caldelas, véndose vencido, logrou darlle a volta á contenda tras pedir a intervención da Virxe. Agradecido pola vitoria, mandou levantar a ermida de Nosa Señora da Defensa que desapareceu co paso do tempo. Anos despois, unha nena atopou a imaxe da santa no interior dun carballo e esta comunicoulle o seu desexo de que se levantase alí un novo templo. Os veciños decidiron levar a imaxe á igrexa parroquial, pero antes de chegar, decatáronse de que a talla volvera ao lugar no que fora descuberta, polo que decidiron non lle levar a contraria. Actualmente, acoden fieis por milleiros, moitos deles a pé dende os seus lugares de residencia. Principalmente chegan durante os días grandes da romaría, o 7 e 8 de setembro e tamén durante o novenario, no que o fervor é tal, que fai que algúns permanezan durante os nove días na hospedaría do lugar.

Colexiata de Xunqueira de Ambía

Santuario de Nosa Señora dos Milagres

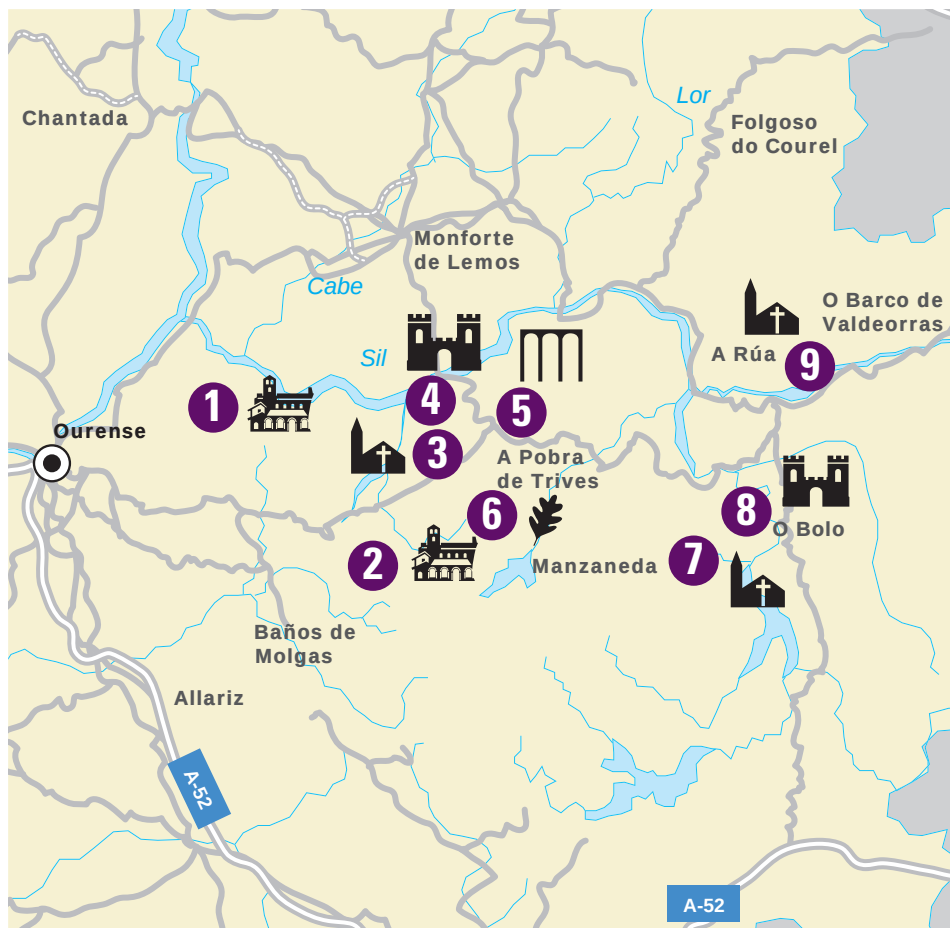
Santuarios e viñedos

Gárdasme o secreto?

Mosteiro de San Pedro de Rocas

Unha sobranceira paisaxe de montaña acompañaranos neste paseo polas terras máis altas de Galicia. Marcadas polo illamento e pola soidade da súa agreste natureza, son capaces de transportarnos aos tempos nos que os ermitáns e os anacoretas se agochaban nelas.

- 1 Mosteiro de San Pedro de Rocas
- 2 Mosteiro de Santa María de Montederramo
- 3 Santuario dos Remedios
- 4 Fortaleza de Castro Caldelas
- 5 Ponte do río Bibei
- 6 Souto de Rozabales
- 7 Santuario de Santa María das Ermidas
- 8 Castelo do Bolo
- 9 Igrexa de San Miguel de Xagoaza

Día 1 De Esgos a Manzaneda

Comezamos a andadura desta primeira xornada no corazón da Ribeira Sacra, no municipio de Esgos. Aquí, tras atravesar un tupido bosque de piñeiros, atopamos as primeiras pegadas do cristianismo en Galicia no mosteiro de San Pedro de Rocas. Este templo, escavado en rocha viva, acubilla no seu interior un gran tesouro que agarda a que o descubrades: os restos do único exemplar coñecido en Europa dun Mapamundi Románico. O tamén chamado “Mapamundi dos Beatos” amosa a dispersión dos apóstolos de Cristo ao longo do mundo na súa prédica do cristianismo.

Un mosteiro escavado en rochas

Outras das marabillas agochadas en San Pedro son o seu cenobio, que, orixinado no século VI, é un dos máis antigos de Galicia, e as súas tres capelas escavadas na rocha. Xa no exterior, seredes atraídos polo seu singular campanario situado no alto dunha gran pena de 14 metros de altura. Non perdades as súas sepulturas antropomorfas,

INFORMACIÓN ÚTIL

Punto de inicio: Esgos.

Punto final: O Bolo.

Xornadas: 2

Distancia (aprox.): 124 Km.

Data de celebración das romarías:

- As Ermidas: 8 de setembro e 1º domingo de outubro.

Outros datos de interese:

- Museo do castelo do Bolo: luns e martes permanece pechado. Contacto: 988 323 030.

ás que a pedra, a choiva acumulada e o lique lles dan un halo máxico do que vos vai ser difícil desprendervos. Preto destas tumbas, buscade a fonte milagreira da que din que é capaz de curar as verrugas e mesmo de suavizar as engurras. Non perdedes a ocasión de probar a súa auga nin tampouco de visitar o centro de interpretación da Ribeira Sacra que se atopa no mesmo recinto. Neste museo, amósase como era a vida monacal e as tradicións máis ancestrais da comarca, os

*O mosteiro de Rocas acubilla
no seu interior un gran tesouro
que agarda a que o descubrades:
os restos do único exemplar
coñecido en Europa dun
Mapamundi Románico*

oficios artesanais e, por suposto, a cultura do viño. Non esquezaes que estades nas terras dos viños con Denominación de Orixe Ribeira Sacra, unha das cinco recoñecidas en Galicia.

Se contamos con tempo e enerxía, podemos abandonar este mosteiro percorrendo o Camiño Real de San Pedro. Un moi ben indicado roteiro de antigas corredoiras que transcorren entre unha frondosa vexetación autóctona hanos levar de volta a Esgos.

O eremita gardián do mosteiro de Montederramo

Dende alí, dirixímonos a Montederramo, un lugar protexido por montañas elevadas como o monte Meda e a serra de San Mamede, onde vos atoparedes co antigo mosteiro de Santa María, fundado na primeira metade do século XII. Da obra medieval soamente queda un arco xa que foi totalmente renovada a partir do século XVI. Algo moi singular deste cenobio é a lenda que relaciona a súa construción coa da ermida sobre a que está construída. Conta que este templo foi feito por un frade da serra de San Mamede coa única axuda de dous corzos que lle ían levando as pedras. Precisamente este monxe –convertido en estatua pétrea– é o que custodía a entrada do templo. Unha oportunidade de coñecer todos os recunchos deste conxunto relixioso son as visitas guiadas que se facilitan a través da oficina de turismo. Nelas, hánvos levar por dúas das súas maiores xoias, o Claustro Procesional e o fermoso Claustro da Hospedaría. Se vos dá tempo e vos gusta a natureza, alongade a vosa visita un día máis en Montederramo para percorrer o seu bosque de bidueiros a través das súas rutas de sendeirismo. Coa inquedanza de sentirnos observados polo eremita gardián de Esgos que deixamos ás nosas costas, chegamos a Castro Caldelas.

Mosteiro de San Pedro de Rocas

Mosteiro de Santa María de Montederramo

O castelo e o santuario dos Remedios en Castro Caldelas

Alí percorrерemos as súas rúas ata encontrar o santuario dos Remedios e o seu castelo. En primeiro lugar, visitaremos o templo do século XVI que nos agarda na praza da vila, no lugar onde antigamente estaba localizada a antiga ermida do Prado. No seu interior, poderedes visitar o Museo de Arte Sacra. Xa no seu exterior, un cruceiro coa imaxe do apóstolo Santiago e da Virxe do Pilar é testemuña da ruta xacobeá que por aquí pasaba na busca de albergue nos mosteiros da Ribeira Sacra.

En canto ao castelo, este foi mandado construír hai máis de 600 anos polo Señor de Castro, tras gañar as terras por loitar a carón do rei alcumado “o Xusticeiro”. Os grandes e ásperos muros deste castelo permitirán dirixir os nosos pasos á procura do noso pasado. O museo etnográfico que hoxe acolle, amósanos a importancia de Castro Caldelas na historia da zona grazas aos numerosos obxectos atopados durante as reformas: as rocas, teares de liño e apeiros de labranza farannos por un intre volver ao Medievo. A visita é unha experiencia única para imaxinar como era a vida naquela época nunha fortaleza coma esta.

A nosa viaxe continúa cara á Pobra de Trives, onde atravesaremos a espectacular ponte romana do río Bibei. Da época do emperador Traxano, a día de hoxe continúa funcionando a pleno rendemento. Esta grande obra de enxeñería romana salva un desnivel de case 23 metros. A altura impresiona

Santuario dos Remedios

*Había no Castelo do Castro un poderoso conde que tiña tres fillas
moi fermosas en idade casadeira. Outro conde, tamén rico e nobre,
mandoulle embaixada para lle pedir a man dunha das fillas.
O do Castro recibiu os emisarios e cando lle expuxeron a pretensión,
como as súas fillas eran tres, preguntou: Cal delas?
E de aí ven que a xente lle comezase a chamar Caldelas a aquela terra.*

Lenda sobre o topónimo de Castro Caldelas (Vicente Risco)

Ponte sobre o río Bibei

especialmente cando un se achega á beira e aprecia a rotundidade dos seus piares, que soportan impasibles os continuos embates do río. Non deixedes pasar a oportunidade de degustar unha auténtica bica manteigada de Trives, un delicioso produto artesanal baseado nas améndoas, típico desta comarca.

Unha pausa para coñecer un castiñeiro centenario

Para finalizar esta primeira xornada, agárdanos impasible o castiñeiro de Pumbariño nas terras de Manzaneda. A esta árbore calcúlanselle preto de mil anos de existencia e é a protagonista indiscutible do souto de Rozabales. Para chegar ata ela, teremos que atravesar unha frondosa corredoiira escoltados por castiñeiros centenarios que nos han proporcionar acubillo e moita tranquilidade. Ao chegar ante o veterano Pumbariño, intentade rodear os máis de 12 metros de contorno do seu tronco, unha fermosa instantánea está asegurada.

Día 2

Do Bolo ao Barco de Valdeorras

O segundo día do noso percorrido comezarémolo no municipio ourensán do Bolo onde iniciamos a xornada no espectacular santuario das Ermidas. Esta é unha imponente construción situada baixo unha elevada pena aos pés do río Bibei. Este santuario, encaixado entre socalcos, toma o nome dos ermitáns que buscaban a soidade neste lugar tan afastado.

A súa lenda conta como a imaxe de Nosa Señora foi descuberta por uns nenos pastores no interior dunha cova á que acudiron polo estraño bruar dos seus animais cada vez que por alí pasaban. O actual santuario que a alberga escavouse directamente na rocha e construíuse sobre a antiga ermida. Unha das singularidades deste santuario é a imaxe da Virxe, que no centro do altar maior é custodiada por varios anxos de prata que bailan e fan soar unhas campaiñas.

Durante a Semana Santa, son moitos os fieis que se achegan ata aquí para seguir en procesión o víacrucis, dende o santuario ata a parte alta da

vila, como unha evocación da ascensión ao monte Calvario. É tradición completar as romarías, ás que acoden milleiros de devotos, cunha ración de polbo á feira e regala con viño de Denominación de Orixe Valdeorras, das famosas adegas da zona. Sen saír da comarca, visitamos tamén o castelo do Bolo do século XII que pertenceu aos Condes de Lemos. Semiderrubado tras as Revoltas Irmandiñas, foi durante moito tempo aproveitado polos veciños como escola, como cárcere e mesmo como campo da festa. Agora poderedes percorrer o seu interior e embebervos coa súa apaixonante historia.

Un priorado de cabaleiros templarios convertido en adega

Para finalizar o noso percorrido, nas proximidades do Barco de Valdeorras, podemos achegarnos ata o mosteiro medieval de San Miguel de Xagoaza, na ribeira do río Mariñán. O seu cenobio, completamente restaurado, pódese visitar xa que foi convertido nunha moderna adega na que tamén se celebran actividades culturais. Na súa orixe, este mosteiro foi un priorado dos cabaleiros templarios, pero máis tarde pasou á Orde de San Xoán de Xerusalén, posteriormente denominada de Malta. Observando con detalle a portada da igrexa descubriredes a Cruz de Malta gravada polos canteiros como testemuña viva do seu glorioso pasado.

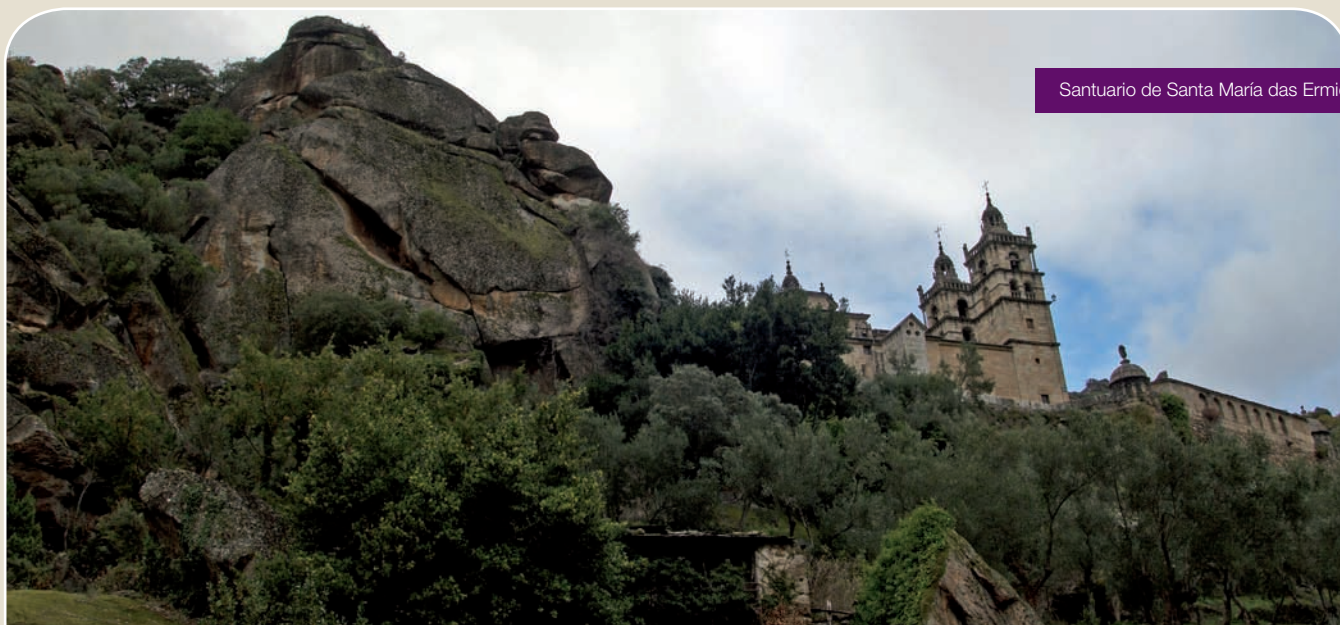
Nas paisaxes destas terras, as vides colgan polas abas das montañas froito do traballo sosegado dos viticultores que, pacientemente, transforman as pendentes en pequenas bancadas de cultivo –os socalcos– e que atrapan a ollada do visitante. Nas terras de Valdeorras convértense as montañas en paisaxes humanizadas e as vides, máis que plantas, son xoias da natureza coidadas con arte e agarimo.

Souto de Rozabales

O santuario das Ermidas, encaixado entre socalcos, toma o nome dos ermitáns que buscaban a soidade neste lugar tan afastado.

Santuario de Santa María das Ermidas

Gárdasme o segredo?

cuñadas, marujas creativas

